

ӨОЖ 81 1-027.21

Г. Жүнісбек

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ.
E-mail: gulnaz303@mail.ru

Интерференцияның алдын алу және оны болдырмау жолдары

Аңдатпа. Мақалада интерференцияның алдын алу және оны болдырмау жолдары туралы және шет тілді оқыту кезінде ана тілінің шет тілімен байланысқа түскендегі болған әсері туралы жазылған. Шет тілді оқыту кезінде ана тілі шет тілімен байланысқа түсетіні сөзсіз және де сол байланыс шет тілін игеруге қандай да болсын әсер етеді, ол әсер жағымды да жағымсыз қасиетке ие болуы мүмкін. Дағдының теріс қолданылуы немесе интерференция студенттердің ана тілінде кездеспейтін тілдік бірліктері мен ережелерінің орнына өз тілінің тілдік бірліктері мен ережелерін қолдануларына байланысты болады.

Түйін сөздер: интерференция, қытай тілі, тілдік жаттығулар.

Бүгінгі таңда Қазақстанның халықаралық аренаға шығып, өркениетті елдер қатарына қосылуға талпыныс жасап, халықаралық қатынастар өркен жайып отырған тұста, қазақ тілін шет тілдермен салғастыра зерттеудің қажеттілігі туындап отыр. Бұлардың қатарына қытай тілі мен қазақ тілінің синтаксистік ерекшеліктерін, нақтылай түссек сөз тіркесі синтаксисін қарастыру да жатады. Белгілі бір тілді үйрету үшін, олардың фонема арқылы берілетін мағынасын алдын ала болжап, реттеп, тілдің дыбыстық ерекшеліктерін сақтап, оны артикуляциялық базаға сай дұрыс оқыту керек. Шет тілде оқытудың тиімділігін арттыру және ол тілді игеру процесінің ерекшеліктерін толықтай анықтау үшін қарастырылып отырған тіл мен ана тілінің бір-біріне әсер ету ерекшеліктерін толықтай айқындап, дұрыс түсіне білу қажет. Салыстырмалы анализге тән тілдік тасымал, шет тілін игерудегі ана тілінің рөлі, ана тілі мен шет тілдерінің бір-біріне әсері нәтижесінде пайда болатын қателер, ана тілінің теріс ықпалы салдарынан болатын интерференция сияқты негізгі ұғымдарды қарастыра отырып, тілдік тасымал құбылысының мәнін ашуға және интерференция орын алатын нақты жағдайлармен нақ сол кездегі студенттердің білім деңгейлерін анықтауға мүмкіншілік береді.

Түрлі тілдердегі интерференция түрлерін сипаттайтын көптеген ғалымдардың еңбектерімен таныса отырып, интерференцияның барлық түрлерінің ішіндегі ең күрделісі лексика-семантикалық интерференция екенін көруге болады. В. Корнев интерференцияның келесідей түрлерін атап өткен: тілдік, графикалық, орфографиялық, фонетикалық, лексикалық, морфологиялық, фразеологиялық, грамматикалық; тілдік-стилистикалық, нормативтік, қолданыс ерекшелігіне байланысты, коммуникативтік тақырыпқа байланысты; қолданыс жағдайына байланысты, экстралингвистикалық – ұлттық сөздер (реалий), ым тілі – іс-әрекет идеология.

Шет тілді оқыту кезінде ана тілі шет тілімен байланысқа түсетіні сөзсіз және де сол байланыс шет тілін игеруге қандай да болсын әсер етеді, ол әсер жағымды да жағымсыз қасиетке ие болуы мүмкін. Дағдының теріс қолданылуы немесе интерференция студенттердің ана тілінде кездеспейтін тілдік бірліктері мен ережелерінің орнына өз тілінің тілдік бірліктері мен ережелерін қолдануларына байланысты болады.

Шындығында, тілді үйреткенде, сол тілдің фонологиялық заңдылығымен қатар, адам санасына фонологиялық білімдерді орнықтыру және тілдің акустикалық-артикуляциялық база-

сын жүйелеп меңгерту көзделеді. Студенттердің сөз тіркесін толық меңгеруі үшін оны түсіндіріп қана қою жеткіліксіз. Сөз тіркестерін әрі қарай пысықтау үшін арнайы жұмыстар, жаттығулар жасалуға тиіс.

Оқу ісін, өтілген жаңа материалдарды студенттер түсінумен айналысқан кезде-ақ есінде қалатындай етіп ұйымдастыру қажет. Егер сөздер мен сөз тіркестерін есте сақтау қиынға түссе, материалды пысықтау арнайы тәсілдерді, ерекше ұйымдастыру жұмысын жүргізу керек. Яғни студенттердің сөзді үйренсем деген қызығушылығын арттыра түсетін жұмыстар істелінгені жөн. Бұл орайда мұғалімдер түрлі әдістерді қолданады. Бұл студенттерге шетел тілінің ерекшеліктерін байқауға мүмкіндік береді.

Сөздер мен сөз тіркестерін меңгерту үшін істелінетін жұмыстың әдіс-тәсілдерін дұрыс таңдау студенттерді сөздер мен сөз тіркестерінің мағынасын дұрыс түсініп қолдануға төселдіреді әрі сөздердің тез ұмытылуын тежейді. Сондықтан әдіскер үшін сөздерді үйреткенде түрлі көрнекіліктерді қолдана отырып, жаттығулар жасаудың, жаттығулар жүйесін қолданудың алар орны ерекше.

“Жаттығу дегеніміз – белгілі бір қимыл-әрекетті ой мен тәжірибе жүзінде меңгеру немесе сапасын арттыру мақсатымен жоспарлы түрде қайталау.

Ал “жүйе” дегеніміз – көптеген элементтердің бір-бірімен өзара қарым-қатынаста бола отырып біріккен белгілі бір тұтастығы [1, 41-б.].

Жаттығулар жүйесі дегеніміз орындалу тәсіліне, материалына, атқаратын қызметіне қарай өзара байланысқан, сабақтастық, салаластық ұстанымы бойынша және тілдік операциялардың бірте-бірте күрделене түсуіне қарай орналасқан жаттығулар түрлерінің жиынтығы.

Жаттығу оқу, үйрену ісінде өте маңызды орын алады, өйткені ол белгілі бір іс-әрекетті меңгеру үшін соған икемделіп, дағдыланудың негізі болып табылады. Жаттығу оқу процесін сапалы өткізіп, студенттерді жұмыстарын тиянақты орындауға баулиды. Жаттығу нәтижелі болу үшін ол белгілі бір талапқа сай жүргізілуі шарт. Сонда ғана жаттығу мақсаты орындалады, жүргізілуге тиісті іс, оқу қимыл т.б. жетіле береді.

Қазіргі оқулықтардағы жаттығулар жүйесіне мынадай талаптар қойылады:

1. Жаттығулардың қарапайымнан күрделіге ауысуы жүйелі түрде іске асуы тиіс.

2. Шетел тілін оқытудың бастапқы, ортаңғы және жоғары сатыларының әрқайсына арналған, арнайы жаттығулары болуы қажет.

3. Жаттығуларды дайындауда, тандауда оқушылардың ана тілін ескеру, яғни жаттығуларды тандап алуда студенттердің ана тілінде жоқ немесе ана тіліндегіден өзгеше құбылыстарға баса көңіл бөлу қажет. Бұл жаттығулардың тиімділігін арттырады;

4. Жаттығулар алғашқы сабақтан бастап-ақ балаларды бағдарламада көрсетілген көлемде сөйлеуге жетелеуге тиіс.

Жаттығулар жоғарыда көрсетілген талаптарға сай болған жағдайда олар оқушылардың сөз әрекет түрлерін тез меңгеруіне көмектеседі [1, 62-б.].

Мектепте оқушылар ана тілінде дұрыс жазу, сөйлеу, оқу іскерліктерін меңгеріп, өз ойын, пікірін айта білуге дағдыланса, болып жатқан оқиғаны, тағы да басқаларын дұрыс бағалауға төселсе, университетте шетел тілін оқығанда да, олардың сол ана тілінде қалыптасқан білім, білік дағдыларымен іскерліктері негізінде шетел тілін меңгеруге қажетті іскерлігі, дағдысы қалыптасып, әрі қарай жетілдіреді. Белгілі бір тілді үйрету, меңгерту барысында студентке сол тілде сөйлей алу үшін іскерлік пен дағды қажет.

Шетел тілін оқытудағы “дағды” және “іскерлік” дегенге қысқаша тоқталсақ: “іскерлік – адамның біліміне, тілдегі дағдыларына сүйене отырып, өз ойын қарым-қатынас барысында жеткізе алу қабілеті”, ал “дағды – орындалатын іс-әрекеттің белгілі бір ауқымда, дәрежеде қалыптасқан деңгейі”. Ал “дағды дегеніміз – іскерліктің белгілі бір міндетті шешу барысында автоматтандырылған компоненттері”.

Сонымен, тіл үйрену, сол тілде сөйлеу үшін студенттің білік, дағдысы қалыптасып, жаттығуы қажет. Біз алға қойған зерттеу мақсатына байланысты түрлі ғалымдардың жаттығуларды құрастыруға байланысты пікіріне талдау жасағанымызда, олардың пікірлерінің әртүрлі екендігіне көз жеткіземіз. Бұл заңды құбылыс, себебі олардың әрқайсының мақсаты оқытудың белгілі бір түріне арналады. Мысалы, Б. Брандт О. Герменандтың еңбегіне сүйене отырып, оқытудың бастапқы сатысында сөйлеуге жаттықтырушы сөздерді, сөз тіркестерін,

мәтіндерді, тақпақтар мен әндерді береді. Оқытудың екінші сағысында сұраққа жауап құрастыру, сөйлемді өзгерту немесе толықтыру, қысқаша хабарлау, суреттеу немесе таяныш сөздерді қолданып әңгіме құрау жаттығулары қажет деп есептейді [2, 28-б.].

Жаттығулар түрлері күрделенуге қоса мазмұны жағынан алуан түрлі болып ескеріледі.

А.А. Миролюбов ілгерідегі талаптарға қосыла отырып, лексиканы меңгеруге қажетті іс-әрекеттердің кез келген түрін жетілдіретін жаттығулар жүйесін екіге бөледі – дайындық / тілдік/ және сөз жаттығулары.

“Тілдік” жаттығулар құбылыстарды /сөздерді / жаттанды етуге, ауызша сөйлеуге дағдыландыруға арналса, “сөз” жаттығулары жаттықтырылатын тілдік материалдарды қарым-қатынас ситуациясына қоюға үйретеді. Лексиканы меңгеруге арналған жаттығулар әдістемеді репродуктивті және рецептивті деп екіге бөлінеді. Репродуктивті жаттығулардың құрамына ойлауға, есте сақтауға, елестетуге, еске түсіруге арналған жаттығулар, ал рецептивті жаттығулардың құрамына ойлауға, есте сақтауға, танып-білуге арналған жаттығулар енгізіледі.

Жаңа сөздерді меңгеруде мынадай заңдылықтарды атап көрсетуге болады:

1. Материалдар студенттердің қызығушылығын тудыратын ситуациялар мен тақырыптардың ауқымында болған жағдайда жеңіл әрі тез меңгеріледі.

2. Қандай да болмасын жаңа материал студенттерге бұрын таныс материалмен, соның ішінде ана тіліндегілермен де салыстырыла берілсе, оны меңгеру жеңіл болады.

3. Тілді меңгеруде ауызша жаттығулар ең маңыздысы болады.

4. Жаңа материалдар түрлі контекстер арқылы берілсе, тез меңгеріледі.

Б. Эггерт барлық жаттығуларды сөз әрекетінің барлық түрлерін / сөйлеуді, тындауды, оқуды, жазуды / меңгеруге арналған жаттығулар деп екіге бөледі.

Жаттығулардың мынадай екі түрін ажыратуға болады: таза рецептивті және репродуктивті жаттығулар. Біріншісі, саналы түрде сөздердің мағынасын түсінуге арналған жаттығулар. Жаттығулардың екінші түрі/рецептивтік және репродуктивтік/сөзді тек түсінуді ғана емес, оны өз бетімен қолдана алуға да жаттықтыруды мақсат етеді [3, 39-б.].

Жаттығуларға мынадай талаптар қойылады:

Тілдік іс-әрекеттердің бар түрін жетілдіру мен меңгеруді қамтамасыз етіп, жаттығулардағы элементтердің өзара байланысу, сабақтасу принципін іске асырған жөн.

Жаттығулар жүйесі тақырыптарды, материалдарды, тілді үйретудің бастапқы кезеңіндегі психологиялық және лингвистикалық ерекшеліктерін ескере отырып қалыптастырылуы керек.

Студенттердің іскерліктерін, танымдық белсенділіктерін біртіндеп қалыптастыруды, жетілдіруді қамтамасыз етуге тиіс.

Жаттығулар оқытудың тек практикалық қана емес білімдік міндеттерін де іске асыру керек.

Жаттығулар оқытудың бастапқы кезеңінде, оңайдан қиынға қарай орналасып, көбінесе ауызша болуы шарт.

Грамматиканы студенттерге меңгерту барысында интерференцияны жеңуде тілдерді салғастыру арқылы, олардың арасындағы ұқсастықтары мен айырмашылықтарын анықтау маңызды болып табылады.

Грамматиканы оқытудағы басты міндет сол грамматикалық құбылыстарды сөз әрекетінің әр түрінде қолдана білу дағдыларын қалыптастырып одан әрі дамыту болғандықтан, шет тілін оқытуда грамматикалық материалдарды бекітуге арналған жаттығулар кешені жетекші орын алады.

Қытай тілі мен қазақ тілінің грамматикалық ерекшеліктерін ескермей оқыту тілді жетік сөйлеуде, жан-жақты меңгеруде ең бірінші кедергі келтіретін фактор. Ана тілінің шетел тіліне тигізетін тиімсіз ықпалын азайтып, студенттердің тілді меңгеруін дұрыс жолға қою үшін, жаттығуларды практикада тиімді қолдану жақсы нәтижелерге жетуге мүмкіндік береді.

Қытай және қазақ тілдеріндегі сөз тіркестерінің құрылымдық жағынан бір-бірінен айырмашылықтарының болуы – әр тілдің ішкі заңдылықтарына байланысты. Мәселен, қазақ тілінде грамматикалық мағыналар синтетикалық тәсілмен де, аналитикалық тәсілмен де беріледі. Қытай тілінде синтетикалық тәсіл жоқ, сондықтан грамматикалық мағыналар тек аналитикалық тәсіл арқылы беріледі. Қазіргі кезде еліміздің жоғары оқу орындарында қытай тілі негізгі мамандық ретінде де, екінші мамандық ретінде де оқытылып жатыр. Дегенмен, қытай тілін мектептерде, жоғары оқу орындарында оқыту күні бүгінге дейін монографиялық түрде

зерттелмеген. Қытай тілін оқыту әдістемесі туралы жазылған оқу құралдары, мақалалар жоқтың қасы. Міне, бұдан қытай тілін оқытуды теориялық әрі практикалық жағынан зерттеудің өте маңызды әрі көкейкесті мәселе екенін байқауға болады.

Әдебиеттер

1 Мәсімханұлы Д., Әбиденқызы А. Қытай филологиясына кіріспе. – Алматы: Қазақ университеті, 2002. – 237 б.

2 罗安源《简明现代汉语语法》中央民族大学出版社1999年版。

3 Серғалиев М., Айғабылов А., Күлкенова О. Қазіргі қазақ әдеби тілі (морфология, синтаксис). – Алматы: Ана тілі, 1991. – 368 б.

4 Лю Баушун, Шүй Шюжын. Қазіргі қытай тілінің грамматикасы. – Үрімжі: Шыңжаң оқу-ағарту баспасы, 1996. – 438 б.

5 刘宝顺、徐秀珍《现代汉语语法》，新疆教育出版社1996年版。

Г. Жунисбек

Пути предотвращения и предупреждения интерференции

В статье рассматриваются теоретические основы явления интерференции, также раскрывается сущность явления интерференция при контакте языков.

Ключевые слова: интерференция, китайский язык, языковые упражнения.

G. Zhunisbek

Ways to prevent interference

The article defines the theoretical bases of the phenomenon of an interference. The essence of an interference also reveals the contact of languages.

Keywords: interference, Chinese language, language exercises.